

Teresa Willenborg

Uniwersytet Gottfrieda Wilhelma Leibniza w Hanowerze

Kampania antysemitcka w Niemieckiej Republice Demokratycznej w latach 1952-1953

Antysemityzm po Auschwitz? W niespełna siedem lat po tragedii Holocaustu rozpętała się w Niemieckiej Republice Demokratycznej kampania antyizraelska, w której niebawem zaczęły pobrzmiewać tony antysemitckie. Mając na uwadze piętno winy za zbrodnie narodowych socjalistów, retoryka komunistyczna wschodnioniemieckiej propagandy skutecznie posługiwała się doktryną antyfaszystowską w marksistowsko-leninowsko-stalinowskim ujęciu, której założenie wywodzące się z klasowej interpretacji zbrodniczego systemu III Rzeszy wykluczało przejęcie odpowiedzialności za Holocaust. Socjalistyczna Partia Jedności Niemiec (Sozialistische Einheitspartei Deutschland – SED)¹, sprawująca od 1946 r. władzę w NRD, obarczała winą za zbrodnie narodowego socjalizmu zachodnioniemiecki faszyzm, który był postrzegany jako nośnik tendencji antysemitckich. Skoro doktryna antyfaszystowska odbierała wszelkie podstawy do krystalizowania się antysemityzmu, nowo powstała Niemiecka Republika Demokratyczna uznała „problem żydowski” za rozwiązany.

Na tym tle we współczesnych niemieckich debatach i sporach historyczno-politycznych poruszanie kwestii kampanii antysemitckiej z lat 1952/53 budzi kontrowersje. Dopiero transformacja systemowa byłej NRD i udostępnienie materiałów archiwalnych niemieckiego Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego oraz archiwów SED na przełomie 1989 i 1990 roku pozwoliły na badanie i opracowanie historii stosunków niemiecko-żydowskich².

¹ Sozialistische Einheitspartei Deutschland (SED) – Socjalistyczna Partia Jedności Niemiec, powstała 22 IV 1946 roku w wyniku połączenia Komunistycznej Partii Niemiec i Socjaldemokratycznej Partii Niemiec.

² W tym kontekście należy szczególnie wspomnieć publikacje naukowe: M. Keßler, *Die SED und die Juden – zwischen Repression und Toleranz*, Berlin 1995 [SED i Żydzi – między represją a tolerancją]; A. Timm, *Hammer, Zirkel, Davidstern. Das gestörte Verhältnis der DDR zu Zionismus und Staat Israel*, Bonn 1997 [Młot, cyr-

W Jugosławii, która po 1948 roku znalazła się bliżej Zachodu, niż bloku komunistycznego doszło pod wpływem czynników narodowych do otwartego konfliktu Josipa Broz Tito ze Stalinem, którego rezultatem było wyłamanie się w latach 1948–1955 „titoistowskiej” Komunistycznej Partii Jugosławii z bloku komunistycznego. Okres konfliktu Stalina z Titą zbiegł się w czasie z zapoczątkowaną w 1948 roku „kremłowską sprawą lekarzy” – kampanią propagandową w Związku Radzieckim, która coraz wyraźniej nabierała charakteru antysemitckiego³.

Sterowana przez ZSRR nagonka antyżydowska nasiliła się na początku lat pięćdziesiątych. Represje dotknęły prawie wszystkie środowiska żydowskie w ZSRR. Rozwiązano szkoły żydowskie na terenie ZSRR, aresztowano i zamordowano wielu przedstawicieli inteligencji oraz członków Żydowskiego Komitetu Antyfaszystowskiego, w tym jego przewodniczącego, jednego z najwybitniejszych aktorów radzieckich – Solomona Michoelsa⁴. Dopiero XIX Zjazd Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików) [WKP(b)] w październiku 1952 roku, na którym wyczuwalny stał się opór wyższej nomenklatury partyjnej zaniepokojonej personalnymi atakami Stalina wobec wysokich funkcjonariuszy partyjnych pochodzenia żydowskiego, oraz śmierć Stalina w marcu 1953 roku doprowadziły do wstrzymania śledztwa w „sprawie lekarzy kremłowskich”, zwolnienia z więzień aresztowanych oraz ich rehabilitacji. Z sowieckich więzień, łagrów i zesłania powrócili żyjący „żydowscy nacjonaliści”.

Rozpoczęta w ZSRR kampania przeciwko „kosmopolitom” i „syjonistom” objęła swoim zasięgiem także państwa bloku sowieckiego. Procesy pokazowe na Węgrzech i w Czechosłowacji, których scenariusz przypominał procesy moskiewskie z lat trzydziestych, posłużyły za wzorzec dla dalszych procesów w pozostałych krajach Europy Wschodniej. We wrześniu 1949 roku odbył się na Wę-

kel, gwiazda Davida. Zaburzony stosunek NRD do syjonizmu i Izraela]; L. Mertens, *Davidstern unter Hammer und Zirkel* Hildesheim, Zürich–New York 1997 [Gwiazda Davida pod młotem i cyrklem]; T. Klein, „Für die Einheit und Reinheit der Partei”. *Die innerparteilichen Kontrollorgane der SED in der Ära Ulbricht*, Kolonia 2002 [„Za jedność i czystość partii” – Wewnątrzpartyjne instancje kontroli partyjnej w SED w trakcie rządów Ulbrichta].

³ Spisek lekarzy kremłowskich był jedną z największych prowokacji politycznych w ZSRR o kontekście antysemitycznym. Kampanię antysemityczną rozpoczęto w 1948 r., a kontynuowano w latach 1952–1953. Jej celem było rozpętanie czystek w partiach komunistycznych. 13 I 1953 r. partyjna gazeta „Prawda” podała informację o rzekomym spisku lekarzy, którzy mieli pozbawić życia przywódców ZSRR. Źródło: J. Rapoport, *Ostatnia zbrodnia Stalina. 1953: Spisek lekarzy kremłowskich*, Warszawa 2011.

⁴ A. Lustiger, *Czerwona księga. Stalin i Żydzi. Tragiczna historia Żydowskiego Komitetu Antyfaszystowskiego i radzieckich Żydów*, Berlin 1998.

grzech sfabrykowany proces pokazowy ministra spraw wewnętrznych László Rajka⁵. Oskarżonemu zarzucano kontakty z emigrantami zachodnimi, a przede wszystkim z Amerykaninem Noelem H. Fieldem oraz Unitarian Service Committee (USCC). Noel H. Field był amerykańskim komunistą, który podczas II Wojny Światowej pomagał wielu niemieckim komunistom emigrującym z Europy do Meksyku. Z kolei László Rajk, pomimo że był jednym z najbardziej fanatycznych węgierskich komunistów, zaciekle tępiącym prozachodnich oponentów, został oskarżony w procesie pokazowym o „antysowiecki nacjonalizm” oraz „titoizm” i w 1949 roku skazany na śmierć.

W listopadzie 1952 roku rozpoczął się w Czechosłowacji proces pokazowy Rudolfa Slanskyego sekretarza generalnego Partii Komunistycznej Czechosłowacji (KPCz) oraz Bedřicha Reicina, Ludvíka Frejka, Bedřicha Gemindera i pozostałych dziesięciu wysokich działaczy KPCz (z których jedenastu było pochodzenia żydowskiego). Proces ten był najbardziej znaczącym procesem pokazowym o charakterze antysemickim, jakie odbyły się w państwach bloku wschodniego. Rudolf Slánský został oskarżony o zdradę kraju za udział w „spisku trockistowsko-titoistowsko-syjonistycznym” oraz za szpiegostwo i brak czujności. Rudolfa Slansky'ego i dalszych 10 osób skazano w październiku 1952 r. na karę śmierci, a pozostałych oskarżonych na dożywotnie więzienie⁶. Ofiarami czystek antysemickich zostali działacze partii komunistycznych w Rumunii – Anna Pauker, oraz w Bułgarii – Trajczko Kostow⁷. Obawa przed czystką antysemicką ogarnęła również elity partyjne w Polsce, skupione wokół Bolesława Bieruta, Jakuba Bermana i Hilarego Minca. W PRL nie doszło jednak do procesów pokazowych o charakterze antysemickim. Pod przykrywką hasel propagandowych „o odchyleniu prawicowo-nacjonalistycznym” rozpoczęła się natomiast nagonka skierowana przeciwko Władysławowi Gomułce. Z nieznanych przyczyn do jego procesu ostatecznie nie doszło⁸. Specyfika tego tematu zasługuje na odrębne potraktowanie.

⁵ László Rajk (1909–1949) – dowodził ochotnikami węgierskimi w wojnie domowej w Hiszpanii, był członkiem kierownictwa narodowego ruchu oporu przeciw Niemcom podczas II wojny światowej. W latach 1946–1948 był ministrem spraw wewnętrznych, członkiem kierownictwa partii komunistycznej, a później zastępcą sekretarza generalnego partii.

⁶ G. Hodos, *Schauprozesse – Stalinistische Säuberungen in Osteuropa 1948–1954*, Berlin 2001 [Procesy pokazowe – czystki stalinowskie w Europie Wschodniej w latach 1948–1954]; Zbigniew Brzeziński, *Blok sowiecki: jedność i konflikt*, New York 1961.

⁷ G. Hodos, *Schauprozesse – Stalinistische Säuberungen in Osteuropa...*

⁸ *Ibidem*.

W 1946 roku Walter Ulbricht⁹ zainicjował w Niemieckiej Republice Demokratycznej liberalny rozwój kultury żydowskiej, który skłonił kilka tysięcy niemieckich Żydów do powrotu do kraju. Wśród powracających z emigracji znaleźli się Ernst Bloch, Helene Weigel, Stefan Heym, Anna Seghers, Albert Norden i Alfred Kantorowicz¹⁰.

Niebawem po krótkim okresie liberalnej polityki wobec mniejszości żydowskiej, okazało się, że SED, opierając się na filarach doktryny marskistowsko-leninowsko-stalinowskiej, stawiała sobie za cel konsolidację i rozbudowę dyktatury partyjnej poprzez zaostrezenie walki klasowej. Pod wpływem eksplozji powojennego antysemityzmu SED przystąpiła do konsekwentnego zwalczania wrogich komórek wewnątrzpartyjnych. Jak zauważył niemiecki historyk Mario Keßler, rozwój tendencji i procesów zachodzących w NRD z końcem 1948 roku zbiegł się z wejściem kraju w okres intensywnej stalinizacji i z okresem *stalinowskiego antysemityzmu*¹¹. Na III Zjeździe Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec (SED) w lipcu 1950 Walter Ulbricht uzasadniając stalinowską politykę umacniania dyktatury proletariatu ogłosił SED „Partią nowego typu” (Partei neuen Typus), która stawiała sobie za cel zaostrezenie walki klasowej i rozbudowę dyktatury partii komunistycznej¹². W sierpniu 1950 roku Komitet Centralny SED, pod wpływem wydarzeń zachodzących w Czechosłowacji w związku z procesem Rudolfa Slanskyego, zainicjował czystki w szeregach partii. W tym samym roku Centralna Komisja Kontroli Partyjnej (Zentrale Parteikontrollkommission – ZPKK)¹³, przystąpiła niezwłocznie do konsekwentnego i wytrwałego zwalczania wrogich komórek wewnątrzpartyjnych, „elementów” ideologicznie niepewnych oraz do walki z odchyleniami i wypaczeniami od propagowanej linii partyjnej¹⁴. Centralna Komisja Kontroli Partyjnej szczególnie skrupulatnie sprawdzała wierność wobec nowej linii partii wśród przedstawicieli

⁹ Walter Ulbricht (1893–1973) – niemiecki polityk komunistyczny, przewodniczący rady państwa NRD, pełnił w latach 1950–1971 funkcję I sekretarza Socjalistycznej Partii Jedności (SED).

¹⁰ Ernst Bloch (1885–1977) – filozof, Helene Weigel (1900–1971) – aktorka, Stefan Heym (1913–2001) oraz Anna Seghers (1900–1983) – pisarze, Albert Norden (1904–1982) – publicysta i dziennikarz, Alfred Kantorowicz (1899–1979) – pisarz, publicysta i krytyk literatury.

¹¹ M. Keßler, *Die SED und die Juden- zwischen Repression und Toleranz...*

¹² T. Klein, *„Für die Einheit und Reinheit der Partei”. Die innerparteilichen Kontrollorgane der SED in der Ära Ulbricht...*

¹³ Centralna Komisja Kontroli Partyjnej (Zentrale Parteikontrollkommission – ZPKK) została powołana 16 IX 1948 r., zob. T. Klein, *„Für die Einheit und Reinheit der Partei”...*

¹⁴ „Neues Deutschland“, 13 VII 1952.

emigracji zachodniej oraz komunistów pochodzenia żydowskiego¹⁵. W grudniu 1952 roku Komitet Centralny SED opublikował dokument *Lehren aus dem Prozess gegen das Verschworenszentrum Slansky* (Wnioski z procesu przeciwko centrum spiskowemu Slanskyego), który zapoczątkował na wszystkich szczeblach partii szeroko zakrojoną akcję oczyszczania szeregów członkowskich¹⁶. Kampania oczyszczania szeregów partii dotknęła wysoko postawionych funkcjonariuszy, którzy w większości podczas dyktatury hitlerowskiej i II Wojny Światowej przebywali na emigracji. Komunistyczna propaganda SED zarzucała domniemanym amerykańskim imperialistom i syjonistom, że walczą z pokojowym obozem socjalistycznym. W roku 1950 zostali aresztowani ważni funkcjonariusze SED: Leo Bauer, Bruno Goldhammer, Willi Kreykemeyer oraz Lex Ende¹⁷.

Komitet Centralny SED zaliczył do organizacji szpiegowskich prawie wszystkie żydowskie organizacje kulturalne i charytatywne działające na terenie NRD. Wykluczono wszystkie działania zmierzające do wynagrodzenia Żydom krzywd wyrządzonych w latach 1933–1945. Działalność na rzecz interesów żydowskich była głównym zarzutem oskarżenia, jakie wysunięto wobec członka Biura Politycznego KC SED Paula Merkera¹⁸ (niemającego żydowskiego pochodzenia), posądzając go o działalność szpiegowską i syjonistyczną¹⁹. Merker, który spędził okupację hitlerowską wraz z innymi niemieckimi komunistami w Meksyku, opublikował w październiku 1942 r. w „Freies Deutschland”²⁰ artykuł pod tytułem „Hitlers Antisemitismus und wir” (Hitlerowski antysemityzm i my), w którym dokonał analizy narodowosocjalistycznej teorii hierarchii ras propagowanej przez Adolfa Hitlera i prześladowań Żydów. Artykuł był apelem o dokonanie zadośćuczynienia dla niemieckich Żydów, ofiar Holocaustu²¹.

¹⁵ T. Klein, „Für die Einheit und Reinheit der Partei”...

¹⁶ M. Kefler, *Die SED und die Juden- zwischen Repression und Toleranz*, Berlin 1995.

¹⁷ Zbigniew Brzeziński, *Blok sowiecki: jedność i konflikt*, New York 1961.

¹⁸ Paul Merker (1894–1969) – polityk i funkcjonariusz KPD i SED.

¹⁹ Jeffrey Herf, *Antisemitismus in der SED. Geheime Dokumente zum Fall Paul Merker aus SED und MfS Archiven*, [w:] *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, Monachium 1994, Tom 42, s. 635–668. [Antysemityzm w SED. Tajne dokumenty procesu Paula Merkera z archiwum SED i Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego].

²⁰ Czasopismo „Freies Deutschland” powstało w listopadzie 1941 roku i było przeznaczone dla niemieckiej emigracji. Z czasopismem współpracowali m.in.: Anna Seghers, Egon Erwin Kisch, Bodo Uhse <http://golm.rz.uni-potsdam.de/mexiko/Literaturgruppe/fd.htm>, (dostęp: 23 IX 2013 r.).

²¹ Jeffrey Herf, *Antisemitismus in der SED. Geheime Dokumente zum Fall Paul Merker...*

Po powrocie z Meksyku do Berlina w 1946 r. Paul Merker został wybrany do Komitetu Centralnego SED. Wraz z Leo Zuckermanem, żydowskim adwokatem i członkiem SED oraz Wilhelmem Pieckiem²² starał się o przyznanie Żydom przybyłym po wojnie do NRD wszelkiej możliwej pomocy moralnej i materialnej. Latem 1948 roku Paul Merker opublikował artykuł „Der Krieg in Palästina“ (Wojna w Palestynie), w którym wyraził swoją solidarność z narodem i państwem Izrael oraz opowiadał się za nawiązaniem mocniejszych bliższych stosunków pomiędzy Izraelem a ZSRR oraz państwami „demokracji ludowej” w Europie²³.

Istotnym czynnikiem, mającym wpływ na sytuację wewnętrzną w NRD była pozycja Stalina, który na przełomie roku 1948/49 wycofał się z polityki popierania Izraela. Odgłosem izraelskiej polityki ZSRR na politykę wewnętrzną w NRD było wszczęcie kampanii skierowanej przeciw Paulowi Merkerowi, który został oskarżony o działalność syjonistyczną. Kariera polityczna Merkera zakończyła się w sierpniu 1950 roku wykluczeniem z szeregów partii. W grudniu 1952 roku, na cztery dni przed wykonaniem wyroku śmierci na Rudolfie Slanskim, w Berlinie został aresztowany Merker, który spędził w areszcie w Berlinie-Hohenschönhausen cztery lata (1952–1956)²⁴. Z aktu oskarżenia Sądu Najwyższego 1. Izby Karnej z 29 marca 1955 r. wynika, że: „Paul Merker jako przedstawiciel oligarchii finansowej USA, dążył do wynagrodzenia Żydom utraty ich majątku, by umożliwić przeniknięcie do Niemiec amerykańskiego kapitału. W tym tkwi prawdziwa przyczyna jego syjonizmu”²⁵. Paul Merker został skazany na karę ośmiu lat ciężkiego więzienia. W styczniu 1956 roku, na krótko przed XX Zjazdem KPZR i przemówieniem I Sekretarza KC KPZR Nikity Chruszczowa w lutym 1956 r., władze SED uwolniły Paula Merkera z więzienia. Pomimo usilnych starań, odmawiały jednak Merkerowi prawa do rehabilitacji.

Tragiczny los niemieckich Żydów w okresie rządów NSDAP nie wyeliminował antysemityzmu po wojnie. Rządy narodowych socjalistów ujawniły tylko istniejący dystans pomiędzy Niemcami a Żydami. Nie spełniły się nadzieje na odbudowę żydowskiej społecz-

²² Wilhelm Pieck (1876–1960) – wschodniemiecki polityk i działacz społeczny, członek niemieckiego ruchu robotniczego. Wraz z Otto Grotewohlem był współzałożycielem Socjalistycznej Partii Jedności Niemiec.

²³ Jeffrey Herf, *Antisemitismus in der SED. Geheime Dokumente zum Fall Paul Merker...*

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ H. Matern, *Über die Durchführung des Beschlusses des ZK der SED. Lehren aus dem Prozess gegen Verschwörerzentrum Slansky*, Berlin 1953, s. 48–70. [Realizacja postanowień KC SED. Wnioski z procesu przeciw centrum spiskowemu wokół Slanskiego].

ności w NRD w jej przedwojennym kształcie kulturalnym i wyznaniowym. Panujące po wojnie w NRD uprzedzenia i nagonka antysemityczna skomplikowały sytuację panującą w kraju i zmusiły wielu Żydów do emigracji. W radzieckiej strefie okupacyjnej w Niemczech pomimo emigracji Żydów i występujących przejawów antysemityzmu pozostali Żydzi, pomimo skrępowania nowymi warunkami ustrojowymi, zdecydowali się ratować resztki spuścizny kulturowej i założyli w lecie 1945 roku Żydowską Gminę w Berlinie. Pierwszym przewodniczącym gminy został Erich Nelhans, który w 1947 roku został oskarżony o niesienie pomocy dezertrom Armii Czerwonej i skazany na karę więzienia. Funkcję przewodniczącego gminy po Nelhanie przejął Hans Erich Fabian, który skrępowany panującymi warunkami wyemigrował w 1949 roku do Nowego Jorku²⁶.

Poniższy schemat ilustruje liczbę członków Gmin Żydowskich na terenie NRD w 1946 roku²⁷.

Miasto	Liczba członków
Berlin	7070 (z czego 4121 członków miało nieżydowskich małżonków lub partnerów)
Dresdno	176
Erfurt	227
Halle	87
Chemnitz	57
Magdeburg	184
Schwerin	90
Lipsk	300

W 1952 roku powołana została scentralizowana organizacja żydowska – Towarzystwo Gmin Żydowskich w Niemieckiej Republice Demokratycznej (Verband der Jüdischen Gemeinden in der Deutschen Demokratischen Republik)²⁸. W wyniku wzrostu nastrojów antysemitycznych spowodowanych procesem Rudolfa Slanskiego, aparat partyjno-państwowy dopuścił się do ujawnienia otwartego nastawienia antysemitycznego w stosunku do Gmin Żydowskich. Nagonka propagandowa, przeszukiwanie pomieszczeń biurowych przez pracowników STASI (Ministerium für Staatssicherheit – Mi-

²⁶ M. Keßler, *Die SED und die Juden- zwischen Repression und Toleranz...*

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*.

nisterstwo Bezpieczeństwa Państwowego NRD) obudziły wśród Żydów reakcję strachu stwarzając sytuację przymuszającą wielu z nich do emigracji. W następstwie tych wydarzeń w 1953 roku opuścili NRD w większości całkowicie zasymilowani Żydzi: Leo Zuckermann, szef Kancelarii Wilhelma Piecka, Leo Löwenkopf, Helmut Looser, Günter Singer oraz przewodniczący Towarzystwa Gmin Żydowskich Julius Meyer wraz 400 innymi osobami²⁹. Śmierć Stalina w marcu 1953 r., wypuszczenie na wolność zatrzymanych lekarzy kremlofskich oraz ich rehabilitacja, zniwelowały nastroje antysemityczne w kraju. Niemniej Żydzi odczuwali w społeczeństwie nadal tkwiące uprzedzenia i nastroje niechęci.

W tym miejscu nasuwa się refleksja. Tocząca się w całym bloku państw komunistycznych kampania antysemityczna praktykowana w imię socjalistycznych ideałów, nie przyjęła w NRD aż tak niepokojących rozmiarów jak kampania antysemityczna w Czechosłowacji, gdzie szef partii Rudolf Slansky został skazany na karę śmierci lub kampania antysemityczna rozpętana w Polsce w latach 1967–1968. Niemniej jednak, w następstwie nagonki antysemitycznej w NRD żydowskie życie publiczne zostało bardzo ograniczone. Wykorzystywanie uprzedzeń antyżydowskich w NRD posiadało inną retorykę aniżeli rasistowska i antysemityczna ideologia propagowana przez III Rzeszę. Jednakże należy zauważyć, iż w kontekście doświadczenia Holocaustu, zarówno społeczeństwo niemieckie jak i SED były w latach powojennych podatne na antysemityzm.

²⁹ K. Hartewig, *Die SED zwischen Antizionismus und Antisemitismus. Der Fall Paul Merker*, Berlin 1997 [SED między antysyjonizmem a antysemityzmem. Przypadek Paula Merkera].

Summary

Anti-Semitic Campaign in East Germany in 1952 and 1953

The article provides an overview of the anti-Semitic campaign in 1952 and 1953 in the East German. During the German Democratic Republic -regime the people kept silent till 1989 about the topic. In the Soviet Union 1948 had started the anti-Semitic campaign. It followed similar purges in other Eastern Bloc countries that were under Soviet domination. The Communists in East Germany have renewed their anti-Semitic campaign, purging the last handful of government officials of Jewish origin, dissolving the operations of Jewish community organizations. A result of the atmosphere generated by the campaign left the country more than 400 germane citizen of Jewish origin. The anticosmopolitan purge in 1952-53, the arrest and imprisonment of communist party official Paul Merker, the flight of the leadership of the tiny Jewish community indicates that the East German government was not an anti-Semitic regime in the sense that the Nazi regime was, but the East Germany were willing to adopt the traditional European anti-Semitism.

*

Teresa Willenborg (ur. 1979) – politolog, historyk, ekonomista. Absolwentka Uniwersytetu Gottfrieda Wilhelma Leibniza w Hanowerze i Studium Ekonomicznego w Krakowie. Tłumacz przysięgły języka niemieckiego dla sądów, prokuratury i organów administracji publicznej w Dolnej Saksonii. Doktorantka na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Gottfrieda Wilhelma Leibniza w Hanowerze. Stypendystka Niemieckiego Instytutu Historycznego w Warszawie oraz Fundacji Erna und Erich Kranauer. Specjalizuje się w badaniu historii komunizmu w Polsce oraz w Niemieckiej Republice Demokratycznej.
e-mail: t.willenborg@gmx.de